

Litografiskt

ALLEHANDA

Jubileumsnummer 2015

Litografiska Museet på Sundby Gård i Huddinge fyller tio år i år. Det har varit år fyllda av glädjeämnen men också av intensivt arbete av alla de som har engagerat sig i verksamheten. Innan museet kom till Huddinge kämpade Litografklubbens Arkiv för en plats i ett nytt grafiskt hus på Skansen. Det är en historia värd att berättas om igen.

I det här numret av Litografiskt Allehanda får vi också träffa Cecilia Frisendahl, Ture Mattsson och inte minst Johanna i en levande ögonblicksskildring från 2007 av journalisten Lena Mangematin.

Vi går också ännu längre tillbaka i tiden med Jan af Buréns exposé över en spännande period i litografins historia – hur färglitografen kom till Sverige och började användas av de litografiska tryckerierna.

Ett museum blir till

Litografklubben bildades 1929 och ändamålet var: "Att stimulera och vidmakthålla intresset för kår och yrke. Att tillvarataga alla yrkets intressen såväl i löne- som facktekniskt hänseende, kontrollera yrkets nyrekrytering samt tillsättande av lediga platser."

När litograferna successivt övergick från att arbeta med handlitografi till fotolitografi och så småningom med datorer märktes ett ökat intresse för att bevara och samla äldre föremål och tryck, men också att dokumentera litografernas yrkesliv. I november 1994 ombildades därför Litografklubben till Litografklubbens Arkiv. Samtidigt fick föreningen nya mål: "att bevara kunskaperna om det

litografiska yrket". Utgivningen 1996 av Ingvar Magnussons bok *Litografen 200 år* var ett mycket ambitiöst exempel på föreningens ändrade inriktning.

Med förändringen av stadgarna kunde föreningen öppnas för alla intresserade, inte bara yrkesfolk. En viktig målgrupp var företag och organisationer inom den grafiska branschen. Man hade sett att intressanta föremål slängdes ut när tryckerierna omstrukturerades eller upphörde. Nu var det bråttom att bevara utrustning och tryck innan det försvann.

Litografklubbens Arkiv arbetade aktivt för att sprida kunskap om det litografiska hantverket genom att visa upp sig på mässor och i andra sammanhang, som t ex vid Grafiska

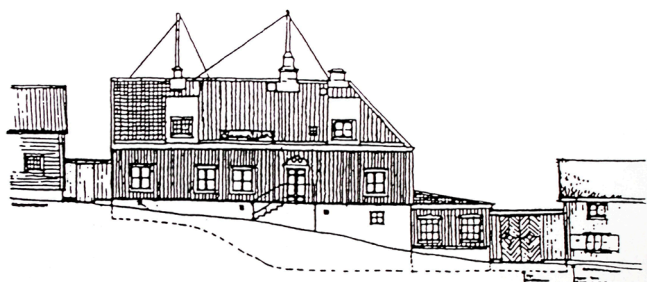

Fackföreningens 150-årsjubileum i Strindbergssalen. Målet var att få plats i ett nytt grafiskt hus på Skansen under kulturhuvudstadsåret 1998 och här behövdes sponsorer.

Skansens Officin

Det nya Skansens Officin skulle ligga i Skansens hantverkskvarter nära Officina Typographica i en gammal träbyggnad från Ragvaldsgatan 20 i Stockholm. Förutom en tidningsofficin skulle det rymma en litografisk ateljé och ett stentryckeri. Litografklubbens Arkiv skulle bidra med rivarpress, snällpress (Johanna), ca 600 litograferade stenar, skärmaskin, litografbord, pantograf, affisch- och trycksakssamlingar, modell av en litografisk ateljé, verktyg, foton och bandinspelningar – alltså ett helt litografiskt museum.

Nu fanns det hus och maskiner och plats på Skansen. Det enda som saknades var pengar till projektet, närmare bestämt 5–7 miljoner kronor. Under namnet Skansens Officin vädjade man om bidrag till projektet. Insamlingskampanjen gav resultat. Knut och Alice Wallenbergs stiftelse beslutade att stödja projektet med 5 miljoner kronor och Länsarbetsnämnden garanterade medel för bygget. På årsmötet den 23 april 1998 på Café Gubbhyllan var förhoppningarna om ett positivt beslut från Skansen fortfarande stora.

Skansens Officin

För tidningsproduktion och litografiskt tryck.

Skansens Officins postgirokonto är 511 50-1 och bankgirokonto 160-31 82.

Men i november 1998 kom en dyster nyhet. Stadsmuseet som skulle donerat huset från Ragvaldsgatan till Skansen upptäckte att det bara fanns en gavel kvar. Alltså inte mycket plats för en hel tidningsofficin och ett litografiskt tryckeri!

Skansen fortsatte emellertid planeringen, nu med ett helt nytt hus i två plan på 270 kvm. Det skulle också inrymma en järnhandel och en hattmodist.

Under tiden fanns delar av klubbens samlingar i en lokal i Södertälje, men 2001 flyttades de till det s k Elverket på Skansen. När planerna för ett helt nytt hus så småningom skrinlades diskuterades även Elverket som en möjlig plats för ett litografiskt museum på Skansen. Fortfarande år 2002 var alltså lokalfrågan olöst.

Den 10 januari 2003 kom det slutligen ett brev från Skansen: "Med beklagande tvingas Skansens styrelse konstatera att det på Skansen saknas förutsättningar att bedriva litografisk verksamhet...". Till råga på allt måste Litografklubbens Arkivs samlingar flyttas från Elverket med kort varsel.

Projekt Sundby Gård

Så kom det plötsligt ett glädjebud. Johanna och hela Litografklubbens Arkivs samlingar flyttar till Huddinge! Kulturchefen i Huddinge Eva Eriksson fick reda på att Skansenprojektet hade fått ett snöpligt slut. Hon kom då att tänka på en oanvänd fastighet på Sundby Gård. Ordföranden Arne Nordenlöw, själv huddingebo, blev

entusiastisk över förslaget. Kontakterna med kommunen var redan etablerade. Johanna hade ju en gång i tiden funnits hos Huddinge Konstnärsklubb och föreningen hade i flera år medverkat i 1000 meter konst.

Alla de politiska partierna i Huddinge stod bakom en etablering på Sundby Gård. Arkitekten Bertil Schröder på Origo Arkitektbyrå utarbetade ett förslag till ombyggnad och tillbyggnad till fastigheten. Hans vision var att skapa ett rum med rymd. Han hade noterat att gamla bilder visade att litografiska tryckerier hade rejäla takhöjder. Johanna skulle placeras väl exponerad i lokalen. Utställningshallen fick generösa glasytor mot norr för bra ljus och liten solinstrålning. Den nya fasaden kläddes med lärkträ och de skjutbara partierna fungerade som skydd och avskärmning. Under 2004 träffades ett avtal med Huddinge kommun och bygget kunde påbörjas med sikte på inflyttning i början av 2005.

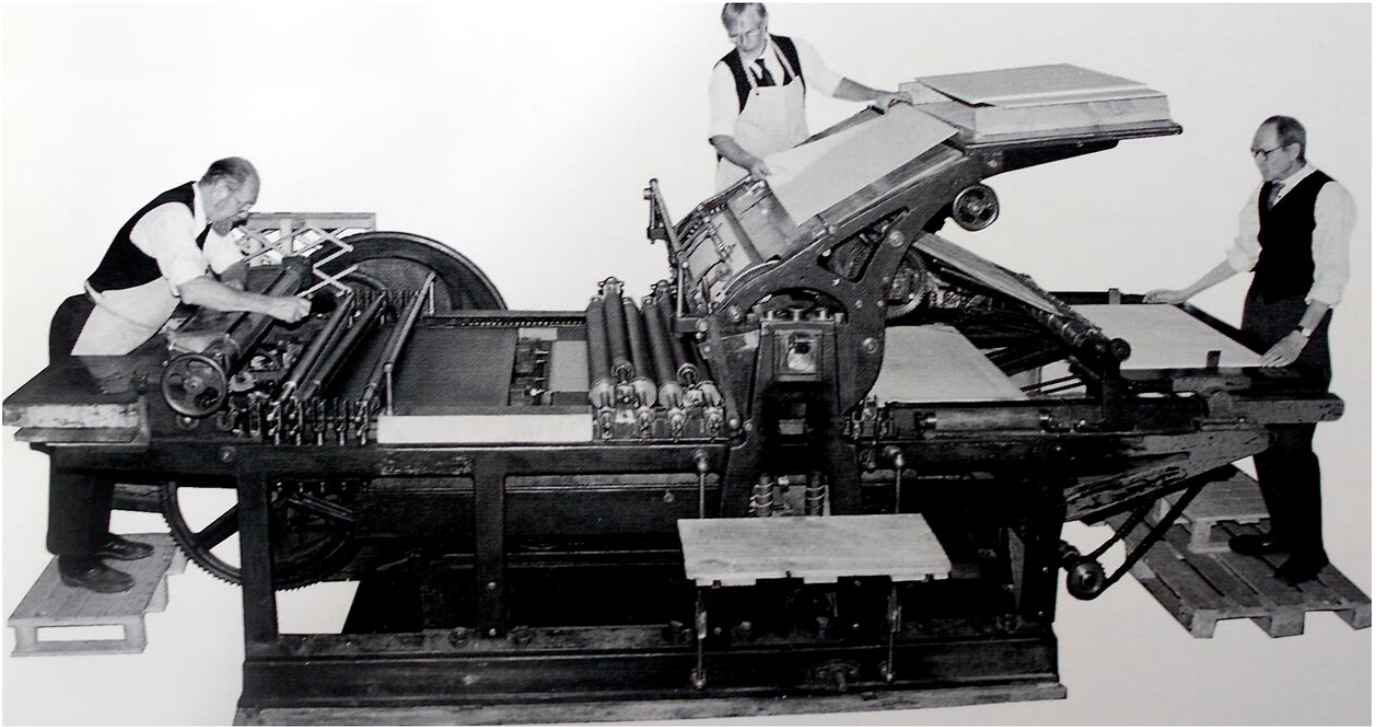
Drömmen går i uppfyllelse

Så gick äntligen drömmen i uppfyllelse! Under 2005 flyttades samlingarna, all utrustning och Johanna till det nya huset på Sundby Gård.

Det nya museet fick namnet Grudes Ateljé och Stentryckeri efter Per Erik Grude (1889-1964). Han började som litografilärling på Börtzells Tryckeri och arbetade sedan på olika litografiska tryckerier innan han startade ett eget företag, Foto-Lito. 1964 skänkte han och hustrun Hanna en summa till "Per Erik och Hanna Grudes Stiftelse" som förvaltas av Grafiska Företagens Förbund. Stiftelsen bidrog med pengar till det nya museet.

Johanna

I det nya museet på Sundby Gård intog stoppcylinderpressen Johanna en särställning. Hon placerades strategiskt i lokalen med den gamla allén som fond. Hennes

öden är märkliga. Tillverkad av Johannisberger Maschinenfabrik i Tyskland omkring 1897 importerades hon av Gumælius & Co för att sedan säljas till Litografiska Aktiebolaget i Linköping. Tryckaren Einar Sääf köpte henne på 1940-talet som en "skrothög" och hon monterades upp igen för att trycka guldbronserat tårtpapper. Nu var det dags för skrotning igen, men hon räddades av Fritz Axel From och Hans Ekvall och flyttades till Ragvaldsgatan på Söder i Stockholm där det bland annat trycktes litografier för Konstfrämjandet.

I början av 1980-talet såldes hon till kollektivverkstan i Nacka och hamnade sedan hos Huddinge Konstnärsklubb. 1996 togs hon slutligen om hand av Litografklubbens Arkivs Ture Mattson och Owe Skald, som satte igång en omfattande och mångårig renovering i en lokal i Veddesta.

I dag är Johanna i full gång. Alla tryck i större upplagor – både konstillitografier och nytryck av museets äldre tryck – görs i Johanna. Ernst Hanke, mästertyckaren från Zürich, som besökte museet i november 2014, var djupt imponerad av Johanna.

Reklamblad, fakturor, etiketter, affischer...

Många litografer sparade sina tryck som arbetsprover. Redan tidigt samlade Litografklubben in tryck som sparades för ett kommande museum. Tack vare att Arne Nordenlöw, Göte Lindkvist, Stan Palmberg, Karl Andersson och många andra sparade sina arbeten skulle mycket av det som beskrivs som vardagstryck annars ha gått förlorat. I museets samlingar finns cirka 3 000 tryck, till största delen etiketter, reklamblad och affischer. Redan 2006 påbörjades registreringen av samlingarna tack vare statliga Accesspengar. Nästa steg togs år 2012 med bidrag från Kulturarvslýftet, då trycket registrerades, fotograferades och digitaliserades. I dagsläget är 1200 objekt digitalt tillgängliga.

Från mötesplats för litografer och tryckare till öppet museum

Omstruktureringen inom den grafiska branschen innebar stora förändringar. Tryckerier lades ner eller köptes upp, de gamla yrkena försvann och många anställda fick sluta i förtid. Litografklubbens Arkiv och senare Grudes Ateljé blev en välbehövlig mötesplats där man kunde träffa sina gamla arbetskamrater och samtidigt kunna göra en arbetsinsats. Det gällde också att i tid rädda både föremål och det gamla hantverksskunnandet.

När museet planerades tänkte man först och främst på att bygga en litografisk ateljé med tryckeri. Men med placeringen i Huddinge i en större lokal som också rymmer utställningshall och mötesmöjligheter och med

ett uttalat uppdrag att vända sig till skolor och allmänhet i Huddinge har verksamheten successivt förändrats. Samtidigt har banden till den grafiska branschen blivit lösare. Tillströmningen av aktiva medlemmar från branschen har minskat, sponsorerna har nästan upphört, det

är svårt att få upp ett intresse för det litografiska hantverket. Det här är problem som kan lösas på många olika sätt, kanske främst med ökat öppethållande, breddad verksamhet, marknadsföring och kursverksamhet, men också med att få in fler professionella konstnärer och andra yrkesgrupper i verksamheten.

Ett levande museum

Litografiska Museet är ett arbetslivsmuseum. Gemensamt med alla dessa museer är att de är levande museer, där man inte bara visar maskiner och andra föremål utan också handgripligen använder dem. För Litografiska Museets del gäller det att tryckpressar och annan utrustning är i sådant skick att de kan användas. Redan tidigt gjorde därför medlemmar studieresor till framför allt Tyskland för att besöka platser av litografiskt intresse. Andra studieresor har gått till Holland, Danmark eller till grafiska verkstäder och museer i Sverige. Internutbildningar med sikte på att trycka och guida har varit löpande inslag i verksamheten. Under senare år har ett årligt bidrag från Grudes Stiftelse gett ännu bättre möjligheter till fortbildning och studieresor.

Tack vare stora arbetsinsatser och bidrag från Riksantikvarieämbetet har museets offsetpress Solna Chief – den första svenskbyggda offsetpressen – renoverats, liksom den från Sjöhistoriska museet deponerade mobila handpressen.

Ett levande museum förutsätter besökare. En del besökare blir så intresserade att de går museets egen kurs i litografi med fem kurstillfällen varje vår- och hösttermin. Här får deltagarna lära sig grunderna i litografin och en del av kursdeltagarna blir till och med så intresserade att de fortsätter att litografera under handledning av museets kunniga tryckare.

Affischer med museets olika utställningar syns på anslags-tavlorna i Huddinge. I kommunens kalendarium finns nästan alltid något från Litografiska Museet. Den nya hemsidan som kom till under 2007 och landstingets bidrag till marknadsföring 2009 var viktiga startpunkter för en bredare marknadsföring. Nu finns museet på Facebook med många följare och hemsidan har fått ett ansiktslyft. Vernissager annonseras på museisidorna i DN, SvD och Metro. Annonsen i Svenskt Kulturarvs katalog Upptäcktsresan lockar nya besökare, liksom notisen i den gemensamma museikartan och appen för stockholmsmuseerna.

Litografiska Museet
Sundby Gård, Huddinge
www.litografiskamuseet.se

Öppettider:
Onsdagar 11-15
Söndagar 11-16 (april-okt)

Marknadsföring och information till allmänheten är viktig men också till bestämda målgrupper som föreningar och skolor. Redan i starten åkte museets tryckare ut till skolor i Huddinge kommun med stenar och arbetsverktyg, klasser har kommit på besök och provat på att litografera, det har varit ett Skapande Skolaprojekt och årlig medverkan på skolmässor – och nu tar museet nya tag med Huddinge kommuns stora satsning på Skapande Skola och skolvisningar. En försäkran för framtiden!

Skansen eller Huddinge?

Litografklubbens Arkiv lade ner ett stort arbete för att skapa ett Skansens Officin. Huvudattraktionen skulle vara Johanna och man drömde om en välutrustad litografisk verkstad med närhet till många attraktioner i

centrala Stockholm. Men så blev det inte. När planerna på ett museum på Skansen gick om intet dök Huddinge kommun upp som en räddande ängel.

Med tio års perspektiv kan man med säkerhet konstatera att etableringen i Huddinge var lyckad. Detta trots sämre allmänna kommunikationer och större avstånd till Stockholm.

Det vackra huset på Sundby Gård planerades för museiverksamhet av en framsynt arkitekt och byggherre. Så fina lokaler och stora ytor hade det knappast blivit på Skansen. Samarbetet med kommunen och det kommunala fastighetsbolaget som förvaltar Sundby Gård har fungerat mycket bra. Det har gett en stabil ekonomi som aldrig hade varit möjlig med placering på Skansen. Litografiska Museet verkar i ett sammanhang som hela tiden erbjuder nya utmaningar. I stället för att bli en försvin-

nande liten verksamhet på Skansen har museet blivit en unik verksamhet i Huddinge.

Och sedan?

På önskelistan för framtiden finns: Ökade möjligheter att hålla museet öppet för allmänheten, en tillbyggnad för att bättre kunna visa litografins utveckling och museets fina bildarkiv, bättre allmänna kommunikationer till Sundby Gård, fler professionella konstnärer som vill arbeta med stentryck, fler personer som vill göra olika ideella insatser, en fortsatt hög kompetens när det gäller litografiska tryckmetoder och så självklart att museet blir ännu mera känt och besökt.

Birgitta Modigh

Från invigningen av museet 2005

FÄRGLITOGRAFIN I SVERIGE UNDER 1800-TALET

Färglitografin utvecklades i Frankrike under 1830-talet. En förgrundsgestalt var Godegfroy Engelmann som 1839 fick patent på en litografisk fyrfärgsmetod, som han kallade "chromolithographie". 1845 tryckte Generalstabens Litografiska Inrättning [under ledning av Georg Leonard Dreyer] en karta tryckt med färgerna gult, blått och svart. Möjligen kan vissa partier vara förstärkta med akvarellfärg. Det är den tidigaste daterade färglitografin tryckt i Sverige som jag känner till.

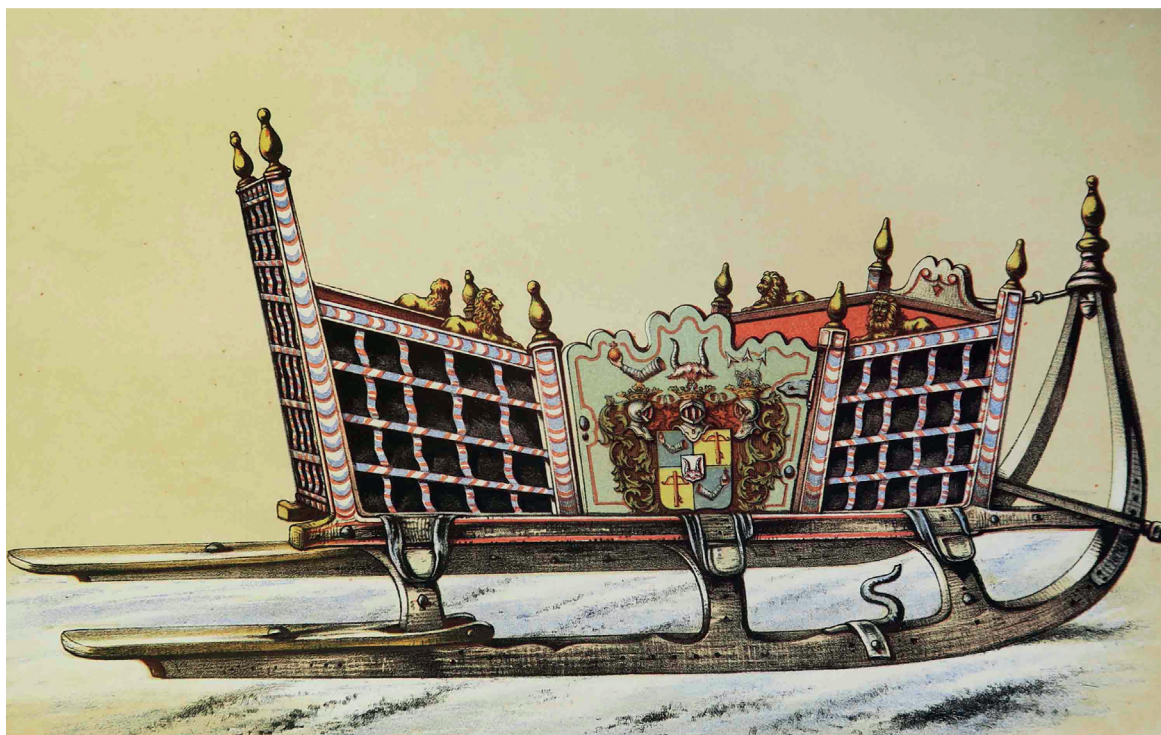
Axel Jakob Salmson grundade ett litografiskt tryckeri i Stockholm 1844. Han var tidigt ute med tonlitografier. 1847 publicerade han "Rikssalen på Gripsholms slott. Historiskt Porträtt Galleri af Konung Gustaf I:s samtida regenter i Lithochromi och Tontryck". Verket bestod av 30 planser med tillhörande text publicerade i 14 delar under åren 1847-1851. Den första bilden visar en vy av slottet följt av Rikssalen. Därefter kommer reproduktioner av porträtten. Alla bilderna är tryckta i svart och flera färger. Samtliga bilder är förhöjda med akvarellfärg. För att få fram djuptoner är det också delvis fennissade.

Mellan 1859 och 1865 gav Salmson och hans efterträdare ut tidskriften Litografiskt Allehanda. Nu hade tekniken utvecklats så att inga kompletteringar med akvarellfärg behövdes. Förklaringen var att Salmson hade anställt en

skicklig litograf från Berlin, Fredrik Nordmann. Efter att Salmson kom på obestånd fortsattes utgivningen av hans efterträdare. I Litografiska Museet finns den andra och tredje årgången. I den andra årgången finns denna vackra bild av en släde som tillhört Axel Oxenstierna och använts av Drottning Kristina som barn.

Andra viktiga litografiska tryckerier som utvecklade färglitografin var J. F. Meyer & Co och Schlachter & Seedorff. Johann Friedrich Meyer startade sitt tryckeri i Stockholm redan 1840. Den första produktionen var kommersiellt tryck. 1848 publicerade Carl Fredrik Liljevalch *Kinas handel, industri och statsförfattning*. I den ingick tre färglitografier. De var liksom Salmsons litografier från Gripsholm kompletterade med akvarellfärg. Under 1840-talet knöts Wilhelm Schlachter och Hermann Seedorff till Meyers tryckeri. De övergick senare till Salmson och dennes efterträdare. De spelade båda en viktig roll för färglitografins utveckling i Sverige.

De tidigare litografiska tryckerierna låg alla i Stockholm. Men under 1850-talet etablerades flera tryckerier i landsorten. Det mest framgångsrika blev Litografiska Aktie Bolaget i Norrköping, grundat 1858 av den då 28-åriga Frithiof Åberg. Det startade med 30 medarbetare. Redan två år senare hade de vuxit till 83 personer. Under de

Ur Litografiskt Allehanda. 1862. Litografiska Museet. Foto: Jan af Burén

första 10 åren tryckte Norrköpings Litografiska 90% av Sveriges totala litografiska produktion! Under 1880-talet hade andelen sjunkit till 50%. Den litografiska produktionen bestod av alla sorters kommersiellt tryck, inte minst tändsticksetiketter. I Stockholm var det framför allt Generalstabens Litografiska Anstalt och Centraltryckeriet som blev de ledande litografiska tryckerierna under 1800-talets senare del.

När Salmsons före detta tryckeri togs över av Abraham Lundqvist öppnade Schlachter och Seedorff eget. 1874 övertogs företaget av A. L. Norman AB. När sedan Norman övertog Centraltryckeriet följde Schlachter och Seedorff med och bidrog till att detta företag vid sidan av Generalstabens Litografiska Anstalt blev de ledande litografiska tryckerierna under 1800-talets sista decennier. 1872 tog Algernon Börtzell över Generalstabens Litografiska Inrättning efter Dreyer. Han döpte om det till Generalstabens Litografiska Anstalt. Genom att som gott som alla arkivalier har bevarats i Centrum för Näringslivshistoria kan man följa utvecklingen nästan dag för dag. Börtzell köpte omgående en stoppcylinderpress och andra maskiner från Köpenhamn. När han inte fick plats med en ångmaskin i de gamla lokalerna i Sergelhuset skaffade han den så gott som nyuppfunna gasmotorn. Han var också först med de nya aplanatiska objektiven från Steinheil i München. Det gjorde att han kunde etablera en framgångsrik fotolitografisk verksamhet. Han hade också de dåtida elektriska generatorerna – termoelektriska staplar – från Paris. Verksamheten utvecklades raskt till att omfatta alla produkter i ett ledande litografiskt tryckeri. Här är ett annonsblad från början av 1880-talet.

Färglitografen i Sverige utvecklades från en trevande början under 1840-talet till att bli en beprövad teknik från och med 1880-talet.

Annonsblad för Generalstabens Litografiska Anstalt, Kungl. Biblioteket.

Foto: Jens Östman, Kungl. Biblioteket.

Jan af Burén

En höstdag i Grudes museum år 2007

Ännu i november har grönskan övertaget i parken kring Sundby Gård vid sjön Orlången i Huddinge. Mitt i parken ligger ett avlångt modernt trähus med stora fönster och en hög dubbel entrédörr i ek. Här inne i den ljusa lokalen som är hög i tak samlas ett gäng entusiastiska grafiker. En ofta deprimerande arbetslöshet har förbytts till den växande verksamheten hos Grudes ateljé och stentryckeri där alla kan bidra med sin kunskap och träffa likasinnade. Roland Lindstedt med sitt rufsiga hår och iklädd ett långt skinnförkläde håller på att fila kanterna på en plan sten med motiv av ett skepp. Någon pratar om datorprogram och Roland undrar hur många megabyte som finns i en litografisk sten.

För den 85-åriga konstnärinnan Cecilia Frisendahl är det rena paradiset att komma ut till Grudes ateljé och stentryckeri. Med naturen inpå knutarna har Cecilia sett en iller, och hästarna spatserar förbi äppelträden ibland. På vintern åker folk skridsko på sjön. Hon är medlem i föreningen Litograflubbens Arkiv sedan 15 år och äntligen har de sin ateljé där de kan arbeta. Här vill föreningen bevara och förmedla kunskapen och historien om litografin, men också utveckla samarbeten med konstnärer.

I morse när Cecilia vaknade i sin lilla konstnärslägenhet från 1700-talet låg novemberdiset över Maria kyrkogård på andra sidan gatan. Cecilia trivs här trots att det är lite trångt. I den stora möbeln med många grunda lådor som står alldeles vid sängen förvarar hon sina grafiska blad. På bordet i sovrummet står datorn som hon använder med en handskriven fuskklapp som bruksanvisning. Sin senaste bok om de litografiska stenarna skrev hon på datorn förra året.

På med jackan, hon sätter sig för att vika in byxorna med pressveck i läderstövlarna och den bruna mjuka kepsen får det rätta stuket. Cecilia med sina livliga bruna ögon är på väg till den stora skönheten, den sju ton tunga Johanna som står och väntar i ateljén.

I den nybyggda lokalen som är både museum och ateljé är träväggarna vitlaserade. Många fönster högt upp samt bra belysning gör rummet ljust. Mot en vägg finns långa rader av över 800 decimetertjocka stenar. Utmed långväggen står svarta sirliga provtryckspressar i gjutjärn och hyllor med verktyg och burkar. Det finns bord med stenslip och ett par arbetsbord för att teckna på sten. Vid kortväggen står den enorma Johanna, den över hundraåriga klenoden från Johannisberger Maschinenfabrik i Tyskland som föreningen räddat från skrotning och med mycken möda renoverat till en fungerande stentrycksmaskin. Här har Johanna fått naturen som fond genom ett stort fönster. I skymningen när man släcker blir hon en väldig silhuett, 4,6 meter lång och två meter hög.

Ture Mattsson, som har sett till att renovera Johanna, och Roland Lindstedt, som är boktryckare till yrket, har dragit på de blå overallerna och satt fart på Johanna

för ett tryck till den Grafiska Fackföreningens 160-årsjubileum. Stenen är lagd på plats med en precision av en hundradels millimeter. Hela rummet fylls av hennes rytmiskt snarkande kugghjul och cylindrars klingande sång. Hjul snurrar, remmar driver, valsar rullar. Det luktar lite sött av tryckfärgen, som för dagen är svart. Roland lägger i de stora pappersarken ett och ett vartefter de dras in i valsen, var sjunde sekund ungefär. Ture övervakar trycket, han hinner gnida lite på stenen ibland när den åker förbi, fram och tillbaka. I ena änden blir stenen infuktad, i andra änden infärgad, och däremellan hamnar pappret mot stenen som åker in under pressen varpå pappret fångas upp. Hela idén med stentryck är att stenen inte tar emot färg där den är fuktig, men väl där den är fet. Arken som trycks den här dagen kommer att tryckas tre gånger till, med en ny sten för var färg. Medan allt rullar och snurrar så rör sig Ture runt maskinen för att övervaka infärgningen, kolla oljan till smörjningen och nypa ett färdigt ark då och då och noga granska resultatet.

– *Det är skönt att man får vänta ett tag,*
retas Ture och lutar sig med en hand mot Johanna medan Roland matar vidare.

– *Nu är vi över 500,* säger Ture.

– *Hur många behöver vi då?*

Roland lägger i och lägger i.

– *500.*

– *Tack,* svarar Roland med glimten i ögat, och Ture stoppar pressen.

När Ture blev pensionär började han en verkstadsutbildning. På så vis kunde han själv tillverka de delar som fattades eller var trasiga i Johanna. Det är Ture som känner henne bäst, vet hennes nyckar och förstår när hon trilskas, vilket inte händer så ofta. Hon trivs hos Grudes där hon är allas ögonsten.

Föreningen har sitt ursprung i Litografklubben som var en yrkessektion inom den Litografiska fackföreningen i Stockholm. Litografen var den som tecknade bild och text på en sten med krita och tusch för att sedan kunna trycka allt från planscher och affischer till färgillustrationer i veckotidningar. På 50-talet försvann det industriella stentrycket och handlitograferna omskolades i modernare teknik. När dataåldern segrat på 90-talet var det mycket få medlemmar som utövade yrket. Klubben ombildades 1994 till Litografklubbens Arkiv, där intresserade som samlat gammalt material gick vidare för att bevara kunskapen om det hantverksmässiga litografiska trycket.

I utställningslokalen går Cecilia runt och tittar på de nyuppsatta affischerna från svenskt 20-, 30- och 40-tal. Litografen Jan Alvant hjälpte förra veckan till med en inventering av affischerna i arkivets lådor. Jan är lång och smal med böjd rygg och smal mustasch. Han tuggar tuggummi diskret. Enligt honom gjordes de vackraste affischerna på 30-talet. Man valde och blandade varje färg

som det blev stuns i, annat än dagens fyrfärgstryck.

Alla äter medhavd lunch tillsammans i köket. På väggen över mikrovågsugnen har någon satt upp en pizzakartong med ett tryckt porträtt av Alois Senefelder, litografens tyske uppfinnare från 1700-talet. Roland värmer tre potatisar och går till sin plats med ett par små plastbytter.

– *Säg inte att du ska äta sill nu igen!* utbrister Helène Arebert, gängets yngsta grafiker som nu sköter arkiveringen hos Grudes.

– *Nej då*, säger Roland, och öppnar burkarna, en med sylta och en med rödbetor.

– *Ibland har han något ännu vackrare*, säger Jan som är estet.

– *Han lägger ett par sotluckor så här....* Jan visar i luften med de stora smala händerna hur två skivor blodpudding läggs i en snygg vinkel på den vita tallriken.

– *....och med en röd klick i mitten. Jättevackert!*

Cecilia gillar de hemgjorda underläggen av inplastade svartvita tryck av gammal tändsticksreklam.

– *De här kommer att sälja*, tror Cecilia, *jag vill genast köpa några.*

Cecilia tycker att det går långsamt men ändå i rätt riktning hos Grudes. Namnet kommer från Per Erik Grude, 1889-1964, en central gestalt inom den litografiska branschen. Sakta men säkert blir det bättre och bättre, både när det gäller material och aktiviteter. Hon är van vid en fungerande verkstad från tiden då hon undervisade i grafik på Konsthögskolan i Stockholm. Efter maten kommer skissblocket fram, hon tar en stol och sätter sig för att rita av Johanna. Roland numrerar och antecknar mått och motiv på stenarna i hyllan, för Helène skall göra ett register på datorn. Endast Rolands prassel med pappren hörs.

För att sprida kunskap och intresse kring stentrycket så samarbetar föreningen med skolor i Huddinge. De lärare som vill får låna en litografisk sten till sin klass och eleverna får göra en gemensam bild. Vid ett senare besök på Grudes ateljé och stentryckeri får klassen se hur det går till att trycka bilden från stenen.

Tor Åkervall, en sprallig smärt herre, även han med grånande hår, besöker i början av november en åttondeklass i Balingsnässkolan. Han kommer med den litografiska stenen på 20 kilo i en silverfärgad väska. Bildlärarna har arrangerat stolarna i en halvcirkel. Det är tidigt på morgonen när alla tar plats, solen går just upp och några

gäspar i lysrörens uppfordrande sken. Eleverna lyssnar artigt när Tor förklarar med yviga gester, och ritar på tavlan för att förklara. Han gör sig medvetet lite klantig, är inte rädd för att verka fånig, ett sätt att få tonåringarna att lyssna.

– *Vad använder man för penna för att rita på stenen*, frågar en lärare.

– *Det var en bra fråga*, säger Tor, håller upp den svarta kritpennan och visar hur man skalar av den i stället för att vässa den.

– *Rena trolleriet. Kan man få en applåd*, skojar han, och alla applåderar.

Han berättar historien om Alois Senefelders uppfinning, att Napoleon hade en fältpress i krig för att trycka anfallskartor och att uppfinningen från början användes för att trycka noter. Alla får se men ännu inte röra den nyslipade stenen som är beredd att ta emot deras bild.

Att Grudes ateljé och stentryckeri blev till är mycket tack vare litografen och huddingebon Arne Nordenlöw. En blygsam man som går runt hos Grudes i arbetskläder, blå rock och träskor, och anses vara pappa till stället. För honom var det en stor sorg att mista sitt arbete som litograf. På arbetsförmedlingen hade de två alternativ, antingen röja mark med andra arbetslösa eller utveckla ett ideellt arbete. Han satsade stenhårt på sitt intresse i föreningen. Han deltog i planerna på ett litografiskt museum på Skansen. När dessa planer gick om intet så berättade han om den stora besvikelsen för Huddinge kommuns kulturchef Eva Eriksson. En dag kom hon med ett förslag om ett nedgången omklädningsrum som inte användes. Kommunen byggde det levande arbetslivsmuseet som invigdes i maj 2005. Arne är mycket nöjd. Museet blev till tack vare att han blev arbetslös. Han tänker på alla nya bekanta han fått genom allt arbete, och det fantastiska med att kommunen ställt upp. Det har hänt att han sjungit högt i museet när han varit ensam.

© Lena Mangematin

Litografiska Museet 10 år

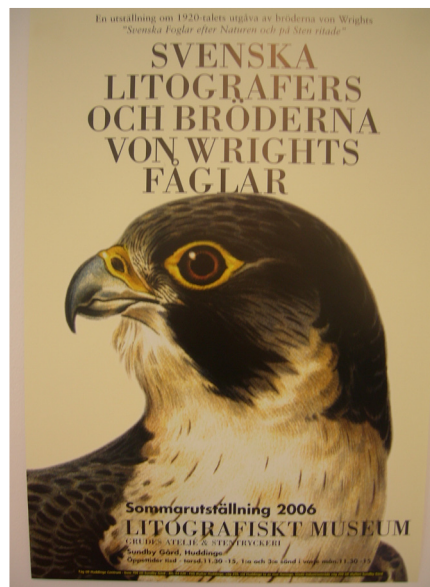
2005

Den 28 april hade Litograflubbens Arkiv sitt årsmöte för första gången i egna lokaler. Arne Nordenlöw var ordförande vid årsmötet.

Föreningen beslutade om nya stadgar med målet: Att driva ett litografiskt museum med namnet Grudes Ateljé och stentryckeri.

Den 12 juni invigdes museet. 300 personer var närvarande vid invigningen. En orkester spelade musik av Mozart. Talare var Lars Josefsson, Grafiska Företagens Förbund, Stefan Granér, Grafiska Fackföreningen och Emil Högberg, Huddinge kommun, som höll invigningstalet.

I september avgick Arne Nordenlöw som ordförande och Claes Nisell tog över.

2006

En intensiv uppsökande verksamhet till skolorna startade.

Museets samlingar registrerades tack vara statliga Accesspengar. Heléne Arebert projektantställdes för detta.

Några av föreningens aktiva medlemmar gjorde en studieresa till Holland och Belgien.

Museet representerades vid det internationella symposiet för litografi i Tidaholm.

Utställningar under året var Svenska litografers och bröderna von Wrights fåglar och In memoriam Lizzie Olsson Ahrle.

2007

30 klasser med 25 elever i varje klass fick lära sig litografi.

Museet fick en egen hemsida.

I början av augusti öppnade Sundby Gårds Vårdshus.

Anställda under året var Heléne Arebert, Tor Åkerwall, Roland Lindstedt och Bertil Andersson.

Utställningar: Affischer från förr, Botaniska planscher

och HästarHundarZebror med Cecilia Frisendahls grafik.
2008

I april reste en stor delegation till de litografiska ”urplatserna” stenbrottet i Solnhofen, ett museum i Offenbach och Gutenbergmuseet i Mainz. Rapport från resan finns i Litografiskt Allehanda nr 2/2008.

Huddinge kommun beslutade om ett årligt bidrag.

Tor Åkerwall och Roland Lindstedt slutade och Thomas Svensson anställdes.

Utställningar under 2008: Gamla Skolplanscher och en konstutställning med litografier av Rose Dietz och Lars Hellström.

2009

Medlemmar från föreningen besökte Nordiska Museet för att studera Karl XIV Johans mobila handpress.

Arbets Museum i Norrköping beställde en affisch som senare trycktes i Johanna.

Från Foto till Tryck med den vackra reproduktionskameran ”Holmlundaren” öppnade i januari. Under sommaren visades affischer från film, teater m m och under hösten litografier av Rose Dietz och Lars Hellström.

Heléne Arebert slutade sin anställning och Eva Karlsson började.

2010

Claes Nisell avgick som ordförande och Birgitta Modigh tillträdde.

Museet medverkade i Skapande Skola-projekt med klasser från Vretskolan i Skogås.

Landstinget beviljade ett bidrag för marknadsföring och Riksantikvarieämbetet för restaurering av Hästen, en stor litografi från 1920-talet med delfärgtryck och klatsch bevarade.

Sommarutställning var Kaffe vi minns i samarbete med KF. Under våren visades ETIKETTER på tändstickor

och annat.

2011

Museets namn ändrades till Litografiska Museet. Gru- des Ateljé & Stentryckeri.

I april invigdes litografen Sulzbachs fris.

Sjöhistoriska museet deponerade en mobil handpress.

Tommy Solum anställdes.

Utställningar under året: Från Gutenberg till Macintosh, 3XTryckt – i samarbete med Huddinge Konstnärsklubb, Stockholm till Paris – 1800-talets Europa i samtida litografier från Hans Anderssons samling, Ulf Wahlberg

– Bilgalen, litografier med bilen som motiv.

2012

Riksantikvarieämbetet beviljade bidrag för renovering av museets äldre tryckpressar.

Museet fick bidrag från Kulturarvslyftet för att registrera och digitalisera sina samlingar.

Arbetsstipendiet bytte namn till Cecilia Frisendahls arbetsstipendium med anledning av Cecilia Frisendahls 90-årsdag i december.

Utställningar: Den inre kretsen. Medlemsutställning, Avtryck – från handavtryck till datagrafik, God konst åt folket – Konstfrämjandets 65-årsjubileum, Gömt och Glömt – en utställning med museets vardagstryck.

2013

Fortsatt arbete med Kulturarvsluft.

Studieresa i Bergslagen med besök bl a i Vikmanshyttan och Uttersberg.

I september var det Kulturarvsmånad med bl a barn-verkstad.

Utställningar under året: Kanariefågeln i Gökuret med Hans Kellerman, Mycket nöje med nöjesaffischer ur samlingarna och en utställning med filmaffischer i Thesaloniki.

2014

Den 16 mars brann Grafikens Hus i Mariefred ner.

Eva Kerek får Cecilia Frisendahls litografistipendium för 2014.

I juni tecknades nytt avtal med Huddinge kommun.

Under september var det Kulturarvsmånad på temat Film+Musik+Retro med sång och musik från beredskapstiden och föredrag om äldre svensk film.

Den 4 november avled Cecilia Frisendahl.

Ernst Hanke, Meisterdrucker från Zürich, besökte museet i november.

I december-januari ordnade museet en kurs i litografi för serietecknare i samarbete med Södertörns högskola.

Utställningar under året var Mycket nöje, affischer ur museets samlingar, Dawn/Gryning – Chun Lee Wang Gurt, Kellermans kortlek, Film! Film! Film! med filmaffischer och Revolt med verk av Albin Amelin, inlånade från Bertil Jansson.

2015

I mars var det en kurs i papperskonservering.

Några av museets tryckare gjorde ett studiebesök vid litografiska verkstaden i Tidaholm.

Amalia Årfelt får Cecilia Frisendahls litografistipendium för 2015.

Under våren planerades Skapande-Skolaprojekt med start i september.

I juli medverkade museet med föredrag av Jan af Burén och med litografier tryckta i Johanna i utställningen vid det 7:e internationella litografisymposiet i Tidaholm.

Utställningar: Det kunde varit vi, en utställning om EU-migranter och utsatthet, Lingerings med verk av Mischa Björkroos, Orgelvariationer med litografier av Rose Dietz, samt Cecilia Frisendahl. Minnesutställning.

Den 13 september firas den internationella Kulturarvsdagen på temat Den magiska stenen.

Den 20 september firar Litografklubbens Arkiv Litografiska Museet 10 år.

LITOGRAFISKT ALLEHANDA

Litografiskt Allehanda gavs ut av A. J. Salmson 1859-1861 med 12 häften och av Sigfrid Flodin 1862-1865. Tidskriften innehöll litografiska reproduktioner av svensk konst. Det nya Litografiskt Allehanda ges ut med oregelbundna mellanrum av Litografklubbens Arkiv fr o m 1990-talet. Redaktörer under årens lopp har varit Jan Alvant, Roland Hansson, Gunnar Svensson, Göran Wassberg och Birgitta Modigh.

Kontakt:

LITOGRAFISKA MUSEET
Grudes Ateljé & Stentryckeri
Sundby Gård 141 91 Huddinge

Telefon: 08 746 90 91
info@litografiskamuseet.se
www.litografiskamuseet.se

Litografiskt Allehanda ges ut av Litografklubbens Arkiv.
Redaktör: Birgitta Modigh
Layout: Leif Hagberg
Foto: Litografiska Museet Tryck: Vitt Grafiska AB